

MIRJAM PEIL

Tähelepanelikule lugejale räägib ajast ja inimesest ka vana tarberaamat, olgu see siis kokanduse, kodukorralduse või moe vallast. Kirevas olmes, mis täidab nende raamatute lehekülgi, peegeldub tõepäraselt ühiskonna vaesus või rikkus, kaubaküllus või defitsiit, inimeste majanduslikud võimalused ja eluharjumused. Kui aga raamat räägib lastekasvatusest, on tegu millegi enamaga — tulevikuvaatega, ühiskonna eesmärgiga. Kasvatusraamatus peegeldub ühiskonna meelusus ja inimese seisund selles ühiskonnas.

1935. aastal jõudis Tartu kirjastuse «Kodukolle» vahendusel raamatulehti tagasihoidliku roheka kaanega brošüür «Laste mäng ja töö», paljude eesti perede nõuanderaamat pikaks ajaks. Selle autor **ELLA TREFFNER** (1890—1969) oli tunnustatuid koolieelse ja koolieapedagoogika spetsialiste; ta oli mitmekülgsest haritult ja väga mitmekülgne ka oma elutöös. Ella Treffner oli agaralt tegev paljudes seltsides ja komisjonides (muu hulgas kirjastusühingu «Loodus» lastekirjanduse auhinnaüriis), töötas aastaid Tartus Koduse Kasvatuse Instituudi nõunikuna, juhendas nn emade kursusi, organiseeris lasteaedu, kirjutas kasvatusteaduslikke artikleid ja raamatuid. Tema sulest on ilmunud lastenäidendeid, arvukalt jutte ja veel rohkem tõlkeid. Viimane raamatuke, «Malle tahab arstiks saada» trükiti 1950. aastal Ella Tare varjunime all, «Väike perenaine Aino» aga ilmus Soomes kuuekümnendail aastail veel mitmes kordustrükis. Tihedasti on Ella Treffneri nimi seotud ajakirjaga «Taluperenaine», mille kasvatuse toimetaja ning «Laste Maailma» nimelise lisa koostaja ta oli aastail 1927—1940.

«Laste mäng ja töö» on Ella Treffneri tõhusaim ja mahukaim teos. Eraldi käsitletakse seal eri vanusega laste (väikelapseiga, mänguiga, kooliiga) mängu ja jõukohast ning arendavat töökasvatust, omaette peatükis pakutakse juhiseid lastepärasteks meisterdustöödeks; raamat on rikkalikult illustreeritud, lõppu on lisatud 16 tahvli joonistusoskuse treenimiseks.

Raamatu autor lähtub veendumusest, et mäng on lapse kõige tähtsam tegevus, mängus avaldub piiramatult inimlik vabadusetung, fantaasia ja loovus. Laps on nagu kunstnik, kes loob fantaasia abil oma erilise maailma, kus kõik on võimalik ja saavutatav. Fantaasiata pole loovust, aga loov fantaasia on igasuguse progressi alus: võimele, mis hiljem eluväärtusi ja kultuuri loovad, pannakse kindel alus varases lapsepõlves, mängu kaudu ja teotsemistungi tõukel. Ohtlasi on mäng ka jõu ja tahte harjutus tulevaseks eluks. Seepärast tuleb mängivat last kohelda tõsiselt, sooja südame ja osavõtuga — lapsepõlves peab olema aega mängida. Kõige tähtsam on aga, et mängivale lapsele jäetaks vabadus ja iseseisvus, tark lapsevanem ei suuna

ega õpeta ülearu, sest mäng on tulus ja väärtuslik nimelt iseseisvana (üksnes jõhkruke puhul tuleb vahele segada). Arukas vanem ei tee probleemi mängu puhul paratamatust lärmist ja korraldusest ega keela sootuks ära isegi ohtlikke mängu tule ja veega ning paugutegemist, vaid hoiab sedasorti tegevusel lihtsalt silma peal. Ideaalses kodus on lapsel oma tuba — puhas, õhu- ja päikeseküllane, kitsamais oludes oma mängunurk (võimaluse korral tuleb see sirmiga eraldada, sest ka väikesel inimesel on õigus omaette olla). Lapsel peab olema segamatut aeg mängimiseks, kohane riietus (pestav, mugav, mitte liiga kallis), parajalt mängukaaslast ja piisavalt ka mänguasju. Nende valikul soovib Ella Treffner: antagu eakohaseid asju ja ärge olgu neid kunagi liiga palju korraga käes, sest laps ei suuda keskenduda ja nii kasvatatakse temas kärsitust ja püsimatust. Mänguasjad ei pea olema liiga tõetruud, viimistletud ja toredad. Rõõm sääraseist on üürrike ja kasugi väike, sest liiga realistlik vorm piirab fantaasiat. Ei maksa ka kurjustada, kui laps oma asju lammutab, enne tuleb teha selgeks, kas ta tegi seda teadmishimust või ulakusest. Päris kindlasti peavad aga mänguasjad olema ilusad, vastupidavad ja kõlblad — püssid, mõõgad ja muud sõjariistad seda küll pole.

Kõikvõimas on mäng väikelapse eas ja nn päris-mängueas, s. o 2.—7. (8.) eluaastani, oluline koht jääb mängimisele veel koolieaski (8.—14. aastani). Normaalselt tekib lapsel juba 5—6aastaselt ka töötahe ja huvi. Seda tuleb hinnata, mis sest, et esialgu on töötulemus kehvale ning laps teeb vanemale seega tüli. Õige kasvataja õpetab lapse mängides ja mängu kaudu tööle. Väga tähtsaks peab Ella Treffner, et lapsele antaks jõukohaseid ülesandeid (koduses majapidamises, enese eest hoolitsemisel, aias jne), sest liiga raske töö võib hävitada usu eneses. Ka töö tegemisel tuleb jätta lapsele võimalus olla iseseisev, otsustada ise, mis teha ja kuidas toimida. Eksida ei tohi vanem ka liigse tagantsundimisega, sest see hävitab töörõõmu. Tuleb jälgida, et laps viiks alustatud tööd lõpuni ja püüaks seda teha nii hästi, kui ta suudab.

Koolieas algab korrapärane töö ka väljaspool kodu, ühtlasi kohastumine reaaleluga ja selle piirangutega. Selles vanuses proovitakse oma jõudu ja võimeid, pannakse end võitluses maksma. Kuigi lapsed tahavad sel perioodil teha täiskasvanute töid, jääb mäng tolgi ajal tähtsaks. Senine üksikmäng taandub aga pea täiesti ühismängude ees (jõu-, võistlus-, osavus-, nuputamis- ja mõtlemismängud).

Raamatu viimane peatükk tutvustab lastekohaseid, osavust, täpsust ja esteetiliselt meelt arendavaid meisterdustöid. Ella Treffner järgib siin saksa pedagoogi, lasteaedade isaks nimetatud Friedrich Frobeniuse põhimõtteid, mille kohaselt säärase sunduseta ja kasuvaba, huvitav ja loov tegutsemine on oluliseks vaheastmeks mängu ja päristöö

vahel. Õpetatakse kõikvõimalikke võimistöid — kuidas meisterdada laevu, kesi, kübaraid, tuulerattaid ja lohesid, maju ja mööblit, kuidas punuda paberimatte ja vaipu, lõigata paberpitse, loomi ja nukke. Lõpmatult palju on materjale ja viise, kuidas teha mänguloomi, inimesi jms — kasutada võib kastanimune, käbisid, tammetõrusid, kreeka pähkleid, kõrkjaid, kasetohtu. Kingakarbist võib ehitada nukumaja ja sisustada selle tikutopsidest tehtud laudade, toolide, kummutite ja kappidega, ubadest-hernestest meisterdada kanakarja õuele, käbidest lehmad lauta, kõrkjate keerutada pardid tiigile ujuma. Ka eesti karjalaste vanu mänguasju pajupilli ja putkepritsi õpetatakse tegema.

* * *

Kas see vana, rohkem kui 50 aastat tagasi ilmunud kasvatusraamat on aegunud, on selle põhitõed praegu lootusetult ajast-arust? Tõsi, närviprotsesside füsioloogiast, tingitud ja tingimata refleksiidest pole seal sõnagi, Pavlovi õpetuse asemel on eeskujuks olnud A. Adleri individuaalpsühholoogia ja Fr. Frobeniuse sajandivanune praktiline tarkus. Pole ses raamatus ka praeguste uurimisinstituutide ülitähtsuse ja paraku bürokraatlikke stampväljendeid — mängu nimetatakse mänguks ja tööd tööks ega targutata «kääliste vilumuste kujunemisprotsessidest».

Et otsustada õiglaselt, tuleks võibolla selekteerida need väärtused, mida autor peab kasvatuse eesmärgiks. Nende väärtuste loetelu väärib tähelepanu ja järelemõtlemit: ettevõtlikkus, leidlikkus, julgus, iseteadvus, püsivus, enesevalitus, iseseisev mõtlemine ja otsustamine — need omadused tagavad Ella Treffneri veendumuse kohaselt inimese kordamineku ja edu, on tulusad ka ühiskonnale ja riigile, samuti väärtustab ta sotsiaalsed ja usulised tunded, mis õilistavad inimest — kaastunne, leplikkus, õiglus, ausus. Neid omadusi peab ta kasvatuse eesmärgiks, need arendatakse välja sundimatus ja vabas mängus. Kui aga last tema loovas ja vabas eneseavalduses takistatakse, võib kasvada arglik, saamatu, kohmetu, rusutud, tuim ja elurõõmuta inimene — õnnetuseks endale ja ühiskonnale. Küllap on loetletud väärtused just need, mida vajame ka praegu, et olla taas oma maa vabad ja ettevõtlikud peremehed. Liiga kaua on praegune kasvatust last vaid juhendanud, dresseerinud ja militariseerinud, kollektiivsust rõhutades indiviidi alla surunud — valmistanud käsuootajaid, passiivseid mõisaköie lohistajaid ja koosolekuil tukkujaid. Eesti Vabariigi kasvatuseideaal oli humanistlik, läbiproovitud euroopalik: ainult isiksus, kes sihikindlalt taotleb individuaalset õnne, eneseteostust ja töörõõmu, suudab harmooniliselt kohastuda ühiskonna eluga ja kodumaa vajadustega, olla kasulik kodanik. «Julgeid, ettevõtlikke, iseseisvaid inimesi vajab elu, sellepärast ärge kiitsendatagu lapsi nende isetegevuse, loovas töös», kirjutab Ella Treffner.